

РАННИК ДОНЕЦЬКИЙ

Scrophularia donetzica Kotov
(*S. rupestris* auct. non M.Bieb. ex Willd.)

Родина Ранникові — Scrophulariaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Приазовсько-донецький ендемік, близький до *S. rupestris* M.Bieb. ex Willd.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європейська частина: від Приазовської височини до Нижнього Дону. На сланцях та сланцевих осипах на Донецькому кряжі та в Пн. Приазов'ї. Адм. регіони: Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій

Невеликі за розміром, повночленні локальні популяції у відділенні «Провальський степ» Луганського ПЗ, долинах рр. Кальміуса і Кринки. Вікові спектри бімодальні, правосторонні.

Причини зміни чисельності

Обмеженість еколого-ценотичної амплітуди, антропогенний вплив: порушення природних екотопів внаслідок господарського освоєння територій, видобування каміння, випасання худоби.

Умови місцезростання

Сланці, скелі та осипи гранітів і пісковиків. Облігатний петрофіт. Угруповання кл. *Sedo-Scleranthetea*. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Напівкущик, що має потужний каудекс і стрижневу кореневу систему. Стебель багато, висхідних, 20–50 см заввишки, дрібно-залозисто-пухнастих. Листки видовжені, грубо пірчаторозсічені, опушені лише на нижній поверхні. Чашечка коротко залозисто опушена, з круглястими частками. Віночок голий, жовтуватий. Стамінодій трикутнолопатевої, тупий, темно-червоний. Плід приплюснуто-куляста, гола, жовтувато-бура коробочка з носиком. Цвіте у червні–серпні.

Плодоносить у вересні–жовтні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку. Охороняють у відділенні «Провальський степ» Луганського ПЗ, заказнику загальнодержавного значення «Бердянський» (Донецька обл.) та в інших об'єктах ПЗФ місцевого значення. Заборонено порушення умов місцезростання виду, розробка кар'єрів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, протиерозійне, ґрунтотвірне.

Основні джерела інформації

Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Каталог раритетного біорізноманіття заповідників і національних природних парків України, 2002; Остапко, 2005; Остапко, Бурда, Чуприна, Хомяков, 1988; Флора УРСР, 1969; ЧКУ, 1996.

Автори: В.М. Остапко, О.В. Зибенко
Фото: О.О. Кагало

РАННИК ГРАНІТНИЙ

Scrophularia granitica Klokov et A.Krasnova

Родина Ранникові — Scrophulariaceae

Природоохоронний статус виду
Недостатньо відомий.

Наукове значення
Ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Пн. Приазов'я, Донецький кряж. Адм. регіони: Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій
Відомо кілька популяцій на Приазовській височині у середній течії р. Кальміусу між сс. Староласпою та Гранітним; на Донецькому кряжі вздовж р. Нагольної в окол. смт. Нагально-Тарасівка Антрацитівського р-ну Луганської обл. Трапляється поодинокі або невеликими групами. У 1990 р. на березі р. Кальміус обстежено локус, який налічував 93 особини. Віковий спектр повночленний, бімодальний.

Причини зміни чисельності
Лімітуючий фактор — природна реліктовість; антропогенний вплив (порушення природних екотопів внаслідок випасання худоби, впливу гірничовидобувної діяльності).

Умови місцезростання
Відслонення гранітів та осипища сланців. Росте у складі петрофітно-степових угруповань кл. *Sedo-Scleranthetea*. Мезоксерофіт. Облігатний петрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Півкущик 30–55 см заввишки, усі частини якого (крім віночка) дрібнозалозистоволосисті. Стебла численні, прості. Листки видовжені або яйцеподібноланцетні, 3,5–5 см завдовжки, 0,4–1,5 см завширшки, короткочерешкові, лопатеподібно надрізані та по краю неправильно гострозубчасті. Суцвіття волотеподібне, до 25 см завдовжки, складається із 2–5-квіткових півзонтиків. Квітоніжки густо залозисті, 3–5 мм завдовжки. Чашечка розсіяно залозистоопушена, з заокругленими, по краю білуватоплівчастими лопатями. Віночок червоно-темнобурий, до 4 мм завдовжки; лопаті його верхньої губи більші за лопаті нижньої. Плід жовтувато-бура куляста

гола коробочка з коротким носиком. Цвіте у травні–липні. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Необхідно провести дослідження з виявлення усіх популяцій виду та створення для їх охорони заказників; здійснювати контроль стану популяцій. Інтродукція у Донецький ботанічний сад НАН України не була успішною. Треба дослідити процес відновлення виду у природі та розробити методи його культивування. Заборонено порушення умов зростання, розробку кар'єрів, висання худоби.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, протиерозійне, ґрунтотвірне.

Основні джерела інформації
Клоков, Краснова, Ткаченко, 1981; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Остапко, 2005; Ткаченко, Геннов, 1986; ЧКУ, 1996.

Автор: В.М. Остапко
Фото: В.П. Гелюта

РАННИК ВЕСНЯНИЙ

Scrophularia vernalis L.

Родина Ранникові — Scrophulariaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Європейсько-середземноморський вид із диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Ср. і Атлантична Європа, Середземномор'я. В Україні — зрідка у пд. частині Лісостепу та пн.-сх. частині Степу. Зрідка. Адм. регіони: Хм, Вн, Чк, Кд, Дн, Пл, Хр, Дц, Лг, Мк.

Чисельність та структура популяцій

Популяції розріджені, з поодиноких особин або нечисельних груп. Структура популяцій не досліджена.

Причини зміни чисельності

Вирубування лісів, зміна породного складу деревостану, лісові пожежі.

Умови місцезростання

Зростає в широколистяних лісах, найчастіше в угрупованнях союзів *Alno-Ulmion* та *Carpinion betuli*, в ярах, рідше серед зарос-

тей чагарників в угрупованнях кл. *Rhamno-Prunetea*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Одно-дворічна трав'яна рослина 20–60 см заввишки, стебло чотиригранне, м'яковолосисте з домішкою залозистих волосків. Листки черешкові, двічі пилчасті або городчасто-пилчасті, супротивні, трикутно-яйцеподібні, 4–6 см завдовжки і 4,5–6,5 см завширшки, на верхівці гострі, при основі неглибоко туповіймчасті, по краю двічі зубчасті. Квітки зеленувато-жовті, по 2–3 на пазушних квітконосах, в розрідженому верхівковому волотеподібному суцвітті. Віночок глечикоподібний, тичинки виступають з віночка. Плід яйцеподібна

коробочка. Цвіте в травні. Плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в заказниках «Осове», «Великий і Малий ліс», РЛП «Диканський» Полтавської обл. Необхідно виявити нові місцезростання виду, додатково створити заказники в місцезнаходженнях виду, контролювати стан популяцій. Заборонено порушення умов зростання (вирубування лісів, заміну корінних порід інтродуцентами).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

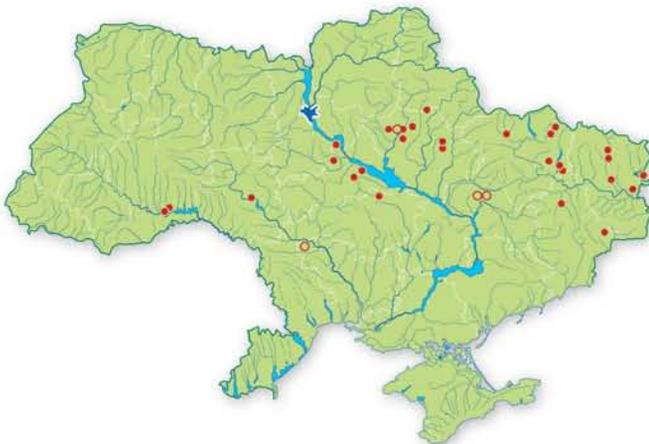
Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Байрак, Стецюк, 2005; Бельгард, 1938; Кучеревський, 2001; Флора УРСР, 1960.

Автори: І.А. Коротченко, О.М. Байрак
Фото: О.С. Мандзюк, Т.В. Степаненко

ДИВИНА РОЗЛОГА

Verbascum laxum Filar. et Jáv.

Родина Ранникові — Scrophulariaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Диз'юнктивний реліктовий вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Кавказ, Сх. Анатолія, Донецький кряж (у басейні Міусу), межа ареалу виду. Адм. регіон: Дц.

Чисельність та структура популяцій
Єдина популяція в окол. с. Дмитрівка Амвросієвського р-ну, її структура не досліджувалася.

Причини зміни чисельності.
Природна рідкісність, надмірне випасання худоби, господарське освоєння території.

Умови місцезростання
По берегах річок, серед чагарників, дуже рідко.

Загальна біоморфологічна характеристика
Багаторічна трав'яна рослина. Стебло, суцвіття і листки тонко-повстисто опушені, потім листки стають майже голі. Стебло 1,5–2 м заввишки, біля основи дуже розгалужене, гілки спрямовані доверху. Суцвіття дуже розгалужене, пірамідальне. Пучки квіток численні. Віночок жовтий. Коробочка видовжена, довша за чашечку. Цвіте у червні–липні, плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють рішенням Донецької обласної ради. Рекомендується створення заказників у місцях зростання виду, контроль стану популяцій, дослідження можливостей вирощування у ботанічних садах. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання виду, випасання худоби.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративний.

Основні джерела інформації
Остапко, 2005; Флора европейской части СССР, 1981; Флора УРСР, 1969.

Автори: В.М. Остапко, О.В. Зибенко
Фото: О.О. Кагало

БЕЛАДОННА ЗВИЧАЙНА

Atropa belladonna L.

Родина Пасльонові — Solanaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Реліктовий вид з вираженою ценофобною стратегією.

Ареал виду та його поширення в Україні
Центральна, Пд. Європа, Середземномор'я, Балкани, Мала Азія, Кавказ. В Україні поширений на Закарпатті, у Карпатах, Передкарпатті, на Розточчі, Опіллі, Придністров'ї, у Криму (гірська частина). Адм. регіони: Ль, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Вн, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Росте розсіяно поодинокі або невеликими групами, іноді утворює на молодих зрубках або вздовж доріг чисельні зарослі, які поступово в міру формування лісу зменшуються. Здебільшого локальні популяції чисельно незначні, зберігають стабільну структуру, нормальні, різновікові. Спостерігається інтенсивне зменшення загального ареалу виду.

Причини зміни чисельності
Вузька еколого-ценотична амплітуда, інтенсивне лісове господарство та посадка інтродукованих порід, заготівля лікарської сировини.

Умови місцезростання
Багаті евтрофні букові та інші широколистяні ліси кл. *Quercus-Fageteta* (порядки *Fagetalia sylvatica*, *Dentario-Fagetalia*), на просіках, зрубках, галявинах, серед чагарників (кл. *Urtico-Sambucetea*). Гемісциофіт, мезофіт.

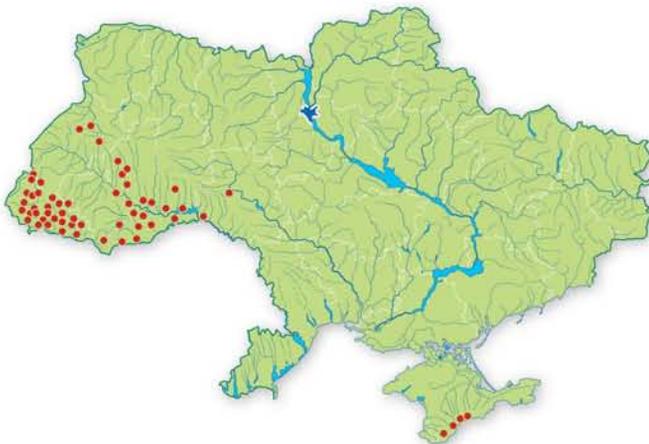
Загальна біоморфологічна характеристика
Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 60–120 м заввишки з товстим багатоголовим кореневищем. Стебло пряmostояче, розгалужене. Листки до 20 см завдовжки, яйцеподібні, довгастоеліптичні, загострені. Квітки поодинокі, брудно-червонувато-фіолетові, трубчасто-дзвоникоподібні, пониклі. Плід кругла чорна блискуча багатонасінна ягода. Цвіте у червні–липні,

плодоносить у вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють в НПП «Ужанський», «Подільські Товтри», Карпатський, Карпатському БЗ, в Ялтинському гірсько-лісовому та Кримському ПЗ. Необхідно контролювати стан популяцій. Заборонено заготівлю лікарської сировини, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Вирощують у багатьох ботанічних садах, культивують як лікарську рослину.

Господарське та комерційне значення
Лікарське.

Основні джерела інформації
Вахрушева, 2001; Флора Европейской части СССР, 1981; Флора УРСР, 1960; ЧКУ, 1996.

Автори: О.О. Кагало, К.С. Крайнюк, Н.М. Сичак
Фото: Я.П. Дідух, В.В. Буджак